

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	19 Hydref 2021
TEITL	Adroddiad Adran Prifffyrdd a Bwrdeistrefol
PWRPAS	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad yr Adran i hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg
AWDUR	Steffan Jones, Pennaeth Prifffyrdd a Bwrdeistrefol

1. CEFNDIR

1.1 Paratowyd yr adroddiad hwn mewn ymateb i gais y Pwyllgor Iaith am wybodaeth am sut mae'r Adran Prifffyrdd a Bwrdeistrefol yn hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg.

1.2 Mae'r Adran yn cyflogi 570 aelod o staff gyda'r mwyafrif o'r rhain yn cynnwys gweithwyr llaw e.e. casglwyr sbwriel, glanhawyr stryd, gweithwyr canolfannau ailgylchu a gweithwyr ffordd. Mae'r rhan fwyaf o'n gweithlu wedi'u recriwtio o'n cymunedau lleol. O ganlyniad, Cymraeg yw eu hiaith gyntaf a'r cyfrwng sy'n cael ei defnyddio i gyfathrebu yn fewnol ac yn allanol gyda'n trigolion.

1.3 Yn unol â'r ystadegau cyfredol, mae dros 95% o staff yr Adran yn cyrraedd dynodiad iaith eu swydd. Tra bod hyn yn galonogol iawn ac yn adlewyrchu dyhead yr Adran i hybu a hyrwyddo'r iaith ymhlith ein staff, dylid tynnu sylw at y ffaith mai dim ond 25% o aelodau staff sydd wedi ymateb i'r arolwg ar-lein hyd yma. Mae hyn yn bennaf oherwydd y nifer o staff rheng flaen sydd gennym heb fynediad rhwydd i gyfrifiaduron personol a gliniaduron gwaith.

1.4 Mae gwella'r gyfradd ymateb am fod yn heriol. Fodd bynnag, rydym eisoes wedi cychwyn cydweithio gyda Sion Elwyn Hughes, Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg y Cyngor, i geisio darganfod ffyrdd addas i wella'r ymateb. Rhoddir mwy o gefndir am y rhain yn y tabl cwestiynau isod.

1.5 Oherwydd natur gwaith yr Adran, mae'n bosib na allwn gael cymaint o ddylanwad ar y pum brif faes blaenoriaeth yng Nghynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd ag yr hoffem. Er hynny, rydym yn gwerthfawrogi ac yn rhoi statws i'r iaith ac yn ceisio pob amser i gynnig gwasanaethau Cymraeg sy'n gyson ac i safon uchel.

2. YMATEB I GWESTIYNAU'R PWYLLGOR

Mater yr hoffai'r aelodau ei drafod:	Cwestiwn
<p><u>Hybu a hyrwyddo</u></p> <p>Sut ydym ni'n mynd y tu hwnt i ddarparu yn ddwyieithog i fod yn cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned, i gyfrannu at y targed cenedlaethol o greu Miliwn o siaradwyr, ac at y nod Llesiant o sicrhau bod pobl Gwynedd yn "Cael byw mewn cymdeithas naturiol Gymraeg"?</p> <p>Mae Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd i'w weld yma: (https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf)</p> <p>Mae'n gosod blaenoriaethau ar gyfer hybu'r Gymraeg mewn pum maes:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Iaith y teulu,2. Iaith dysgu,3. Iaith gwaith a gwasanaeth,4. Iaith y gymuned5. Ymchwil a Thechnoleg	<p>1. Allwch chi amlygu unrhyw brosiectau o fewn eich adran sydd yn cyfrannu tuag at un o flaenoriaethau strategaeth iaith y Cyngor, sef Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd?</p> <ul style="list-style-type: none">• Yn wahanol i rai o adrannau eraill y Cyngor, mae'n debyg nad oes gan yr Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol prosiectau penodol sy'n rhoi cyfleoedd i gynyddu defnydd o'r Gymraeg ac i gynyddu nifer y siaradwyr yn ein cymunedau. Fodd bynnag, mae'r Adran yn codi ymwybyddiaeth trigolion Gwynedd o'i gwasanaethau mewn nifer o ffyrdd. Yn ogystal â bod yn glir ac yn gryno, rydym yn sicrhau fod ein holl wybodaeth a deunydd cyhoeddusrydd yn ddwyieithog gyda'r Gymraeg bob amser yn cael blaenoriaeth dros y Saesneg. Rhai enghreifftiau o'r rhain yw'r taflenni gwybodaeth rydyn ni'n eu cynhyrchu i godi ymwybyddiaeth o'n gwasanaeth ailgylchu. Gwelir esiamplau o'r rhain yn Atodiad 1.• Er mwyn atgyfnerthu ein negeseuon a chodi ymwybyddiaeth ein trigolion o'n gwasanaethau, rydym hefyd yn trefnu sesiynau a chyflwyniadau cyhoeddus. Un enghraifft o hyn yw lle mae ein swyddogion ailgylchu yn ymweld ag ysgolion a cholegau yn ogystal â sefydliadau a chyfundrefnau eraill lleol, i egluro buddion ailgylchu ac i esbonio sut rydyn ni'n casglu ac yn delio â'u gwastraff. Mae'r mwyafrif o'r sesiynau yma'n cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg heblaw bod y swyddogion yn ymwybodol o flaen llaw y bydd y gynulleidfa yn Saesneg, neu'n rhannol Saesneg, lle bydd trefniadau amgen yn cael eu gwneud. Fodd bynnag, nid yw trefnu'r rhain yn dod heb eu problemau fel y nodir yn 3 isod.• Mewn perthynas â'r iaith yn y gweithle, cynhyrchir ein holl gyfarwyddiadau mewnol, dogfennau iechyd a diogelwch ac ati yn ddwyieithog; eto, gyda'r Gymraeg yn cael blaenoriaeth dros y Saesneg. .

Allanoli gwaith a gosod cytundebau trydydd parti

Sut ydym ni'n sicrhau bod safon y gwasanaeth dwyieithog yn cael ei gynnal wrth allanoli a gosod cytundebau?

2. Os yw'r adran yn gosod gwaith yn allanol ar gytundeb, allwch chi gyfeirio at unrhyw arfer da, naill ai wrth osod amodau neu wrth fonitro i sicrhau cydymffurfiaeth efo amodau ieithyddol?

- Rydym yn deall y gofynion a roddir arnom o dan bolisiau'r Cyngor a deddfwriaeth berthnasol i sicrhau bod ein gwasanaethau yn diwallu angen y boblogaeth leol o safbwynt ieithyddol. Felly, cyn mynd allan i dendro am unrhyw waith neu wasanaeth, rydym yn darganfod a all y cyflenwr gynnig ei wasanaethau yn ddwyieithog trwy ofyn cwestiynau perthnasol yn yr holiadur cyn-gymhwyso. Os na allant ddarparu atebion boddhaol i'r cwestiynau, yna ni chânt eu gwahodd i dendro am y gwaith. Gweler esiampl o'r cwestiynau yn yr holiadur cyn-gymhwyso yn **Atodiad 2**.
- Os yw cyflenwr yn cael eu gwahodd i dendro am waith, yna mae cymal yn ein dogfennau tendro i godi ymwybyddiaeth y contractwyr o'r gofynion a'n disgwyliadau ohonynt. Gwelir copi o'r cymal yn **Atodiad 3**.
- Rydym hefyd yn gofyn i'r cyflenwr llwyddiannus arwyddo cytundeb sy'n eu hymrwymo i'n gofynion mewn perthynas â'r iaith. Gweler **Atodiad 4** am esiampl o'r cytundeb.

Gweithredu'n ddwyieithog

Sut ydym ni'n llwyddo wrth weithredu ar ofynion y Polisi Iaith a Safonau'r Gymraeg?

3. Oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg?

- Mae llawer o'n swyddi gweithwyr llaw yn gofyn am lefelau iaith elfennol, sef Sylfaen, Canolradd neu Fynediad. O ganlyniad, nid yw'n peri gormod o anhawster recriwtio staff i'r rolau hyn. Yr eithriad yw Meirionnydd lle gall recriwtio gweithwyr i rolau yn y gwasanaeth gasglu sbwriel, er eu bod ar lefel elfennol, bod yn anodd.
- Mae'r camau a gymerwyd mewn perthynas â thendro ac ati wedi'u nodi yn 3 uchod. Fodd bynnag, mae 'na rhai tendrau na allent gael eu darparu yn ddwyieithog am y rhesymau canlynol:
 - Mae llawer o dendrau a chontractau'r Adran yn dechnegol. O ganlyniad, ystyrir nad yw'r ddogfennaeth yn addas i'w chyfieithu. Er hynny, mae'r Adran yn ceisio cyhoeddi'r hysbyseb yn y Gymraeg os yn bosib.
 - Oherwydd rheolau'r Official Journal of the European Union (OJEU), cawn ond hysbysebu yn y Saesneg (cynlluniau neu wasanaethu mawr dros drothwy pris penodol).
 - Amser - weithiau, nid oes digon o amser i roi tendrau allan o fewn yr amserlen ddynodedig sy'n golygu nad oes amser i gyfieithu'r ddogfennaeth.
 - Cost - os yw'r tîm cyfieithu mewnol yn rhy brysur i gyfieithu'r gwaith, yna gall mynd allan i wasanaeth cyfieithu allanol fod yn eithaf drud a gwaharddol.
- Mae'n werth nodi bod rhai cyfarfodydd cenedlaethol a rhanbarthol sy'n cael eu trefnu gan ein partneriaid yn cael eu cynnal drwy gyfrwng y Saesneg gan fod y swyddogion yn uniaith Saesneg. Nid yw hyn ynddo'i hun yn atal y materion rhag cael eu trafod a chyrraedd canlyniad. Fodd bynnag, mae yna adegau pan ystyrir y gallent fod wedi gwneud ymdrech gan wybod eu bod yn trafod materion gydag aelodau staff Gwynedd. Er hynny, mae'n rhaid dweud fod y rhan fwyaf o'n partneriaid yn gwneud ymdrech i gynnal cyfarfodydd drwy gyfrwng y Gymraeg, beth bynnag yw nifer y cyfranogwyr sy'n siarad Cymraeg.

	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'r ffaith nad ydym weithiau'n gallu denu cynulleidfa Gymraeg i'n sesiynau ailgylchu yn siomedig. Fel yr eglurir yn 1 uchod, rydym yn cynnig sesiynau a chyflwyniadau i godi ymwybyddiaeth am ein trefniadau ailgylchu. Roeddem yn awyddus i barhau gyda'r gwasanaeth yma yn ystod y cyfnod Covid ac wedi trefnu cyflwyniadau rhithiol i'w hwyluso. Trefnwyd sesiynau o'r fath yma, un yn y Gymraeg ac un yn y Saesneg, i fyfyrwyr newydd Prifysgol Bangor. Fodd bynnag, tra mynychodd llawer y sesiwn Saesneg, ni fynychodd yr un myfyriwr y sesiwn Cymraeg. Ni wyddys pam y digwyddodd hyn mewn coleg gyda chymeriant iach o Gymry Cymraeg. Fodd bynnag, mae wedi ein gwneud yn wylidawrus am drefnu sesiynau o'r fath yn y dyfodol. • Mae darganfod y canran o'n staff sy'n cyrraedd dynodiadau iaith eu swydd wedi bod yn heriol. Hyd yma, ond 25% o staff yr Adran Prifffyrdd a Bwrdeistrefol sydd wedi ymateb i'r asesiad ar-lein. Fodd bynnag, pan ystyrir fod yr Adran yn cyflogi 510 o weithwyr llaw allan o gyfanswm o 570 o staff, a'r mwyafrif a mynediad cyfyngedig i fewnrwyd y Cyngor, mae'n ddealladwy pam fod y gyfradd ymateb mor isel. I'r perwyl hwn, mae'r Adran wedi gweithio'n agos gyda Sion Elwyn Hughes i ddarganfod ffyrdd o annog a hwyluso'r gweithwyr nad ydynt eto wedi ymateb i'r asesiad i wneud hynny. Gweler rhif 4 isod am esboniad o sut mae'r Adran yn bwriadu goresgyn hyn.
<p><u>Datblygu cyfleoedd newydd</u></p>	<p>4. Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hybu'r Gymraeg o fewn yr Adran (gallai hyn fod yn berthnasol i adrannau / gwasanaethau eraill sydd â nifer uchel o weithwyr rheng flaen). <p>Eglurir yn 4 uchod fod darganfod y canran o staff yr Adran sy'n cyrraedd dynodiadau iaith eu swydd wedi bod yn heriol. I geisio goresgyn hyn, mae'r Adran wedi gweithio'n agos gyda Sion Elwyn Hughes i geisio darganfod ffyrdd o</p>

annog a hwyluso'r gweithlu i ymateb i'r asesiad. Un ateb posib, ac un a fydd yn cael ei dreialu yn fuan, yw atgynhyrchu'r asesiad ar-lein presennol ar ffurf holiadur copi caled ffurfiol (nid llungopi) a'i ddosbarthu â llaw i'r gweithwyr perthnasol. I hwyluso'r broses, penderfynwyd hefyd y byddai'n well symleiddio'r holiadur a'i wneud yn fwy perthnasol i'n gweithwyr llaw (er, nid ei addasu cymaint fel na ellir ei gymharu â'r asesiad ar-lein presennol). Mae'r holiadur eisoes wedi'i argraffu gan ystafell argraffu'r Cyngor ac mae'r gweithwyr sydd angen copi ym mhob gwasanaeth wedi'u hadnabod. Y bwriad nawr yw cael yr arweinwyr tîm i'w dosbarthu i'w timau ynghyd â llythyr eglurhaol gan y Pennaeth a Sion Elwyn. Rydym yn deall mai dyma'r tro cyntaf i'r asesiad iaith gael ei ddosbarthu ar ffurf copi caled ar y raddfa hon. Y gobaith yw y bydd y dull hwn yn llwyddiannus ac yn ein galluogi i ddarganfod faint o'n staff mewn gwirionedd sy'n cwrdd â gofynion iaith eu swyddi. Fydd hyn wedyn yn ein galluogi i adolygu ein dull cyfredol o hybu'r iaith o fewn yr Adran os oes angen.